

УДК 378:371.124:316.61.(045)

Р.Л. СКІРКО

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті розглянуто організаційно-педагогічні умови формування соціального досвіду майбутніх педагогів у навчальній діяльності.

Ключові слова: соціальна компетентність, соціальний досвід, формування професійної компетентності.

Однією з умов підвищення якості освіти майбутніх педагогів є ефективне формування в них професійної компетентності, підготовка до всіх форм педагогічної практики та видів діяльності, які передбачаються функціональними обов'язками.

Аналіз галузевого стандарту, освітньо-кваліфікаційної характеристики програми підготовки педагогів доводить, що майбутній спеціаліст має оволодіти компетентністю в різноманітних сферах діяльності, серед яких значущою є соціальна сфера, зокрема соціальна взаємодія. Для визначення сутності, змісту та структури процесу ефективного формування соціальної компетентності майбутніх педагогів слід здійснити конкретизацію теоретичної основи, методологічної орієнтації дослідження, розглянути визначені попередніми дослідниками умови формування професійної і соціальної компетентності фахівців.

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" слову "формування" надається значення "вироблення в кого-небудь певної якості, риси характеру", "набування рис завершеності, визначеності внаслідок розвитку змін" [2]. В.В. Ягупов визначає "формування" як "надання певної форми, завершеності, процесу становлення особистості, досягнення нею рівня зрілості та стабільності" [11].

А.І. Кузьмінський вважає, що формування – це складний процес становлення людини як особистості, який відбувається в результаті розвитку і виховання; цілеспрямований процес соціалізації особистості, який характеризується завершеністю. Проте про завершеність цього процесу можна говорити лише умовно [4].

Обґрунтовуючи основи педагогіки й психології О.М. Степанов і М.М. Фіцула зазначають, що формування особистості є становленням людини як соціальної істоти внаслідок впливу середовища й виховання на внутрішні сили розвитку [9, с. 518].

Формування пов'язують зі змінами, вдосконаленням, які відбуваються не в умовах пристосування суб'єкта до вимог середовища, а в умовах постійної його творчої активності, спрямованої на перетворення і середовища, і самого себе, про що свідчать праці Л.І. Божович. Формування, на думку деяких учених, як педагогічне поняття є умовним. Завдання цього педагогічного впливу вбачають не у прямому впливі на особистість з метою досягнення певних результатів, а в створенні необхідних умов для самопізнання, саморозвитку, самотворення, самовиховання. Зважаючи на висновки вчених про сутність терміна "формування", ми в подальшому дослідженні розглядаємо його як процес цілеспрямованого

впливу на розвиток особистості, соціальний зокрема. Якщо говорити про формування соціальної компетентності майбутнього педагога, то такий вплив здійснюється в умовах навчання у ВНЗ, а його зміст і особливості слід глибоко дослідити з теоретичної і експериментальної точки зору.

Мета статті – розкрити організаційно-педагогічні умови формування соціального досвіду майбутніх педагогів у процесі навчальної діяльності.

Визначимо вікові передумови формування соціальної компетентності у майбутніх педагогів. На сьогодні педагогічну освіту здобувають найчастіше у студентському віці (17–23 роки). Юнацький вік є найбільш сприятливим для розвитку соціальної компетентності, як свідчає сучасні дослідники О.О. Бодальов, Н.М. Васіна [1].

Крім того, цей вік є найбільш сприятливим для досягнення соціальної зрілості, становлення готовності до суспільно корисної виробничої праці, розвитку почуття громадянської відповідальності, як вважають І.С. Кон, А.В. Мудрик. У цей період студенти здобувають певну незалежність від батьків, відбувається активне вироблення соціальної позиції, визначення свого місця в суспільстві, що сприяє формуванню соціальної компетентності в умовах вищого навчального закладу [6, с. 69].

Наступним кроком до уточнення сутності формування соціальної компетентності майбутнього педагога є вивчення результатів педагогічних досліджень організаційно-педагогічних умов формування соціального досвіду в навчальній діяльності студентів.

Соціальний досвід є чинником становлення особистості соціального типу, якій притаманні розвинуті почуття відповідальності, професійно-життєвої й соціальної компетентності та активності, якості діяльного суб'єкта суспільного прогресу. Соціальний досвід формується в умовах розвивального соціального середовища, яке становлять суспільні, матеріальні, духовні умови існування, формування, діяльності особистості. Макросередовище (соціальне середовище в широкому значенні слова) охоплює суспільно-економічну систему в цілому, сукупність суспільних стосунків і соціальних інститутів, культуру суспільства. Соціальне середовище у вузькому смислі – мікросередовище – включає в себе безпосереднє оточення людини (родину, трудовий, навчальний та інші колективи й групи).

Для збагачення соціального досвіду особистості необхідним є створення різноманітності перспектив і ліній спілкування суб'єктів освітнього процесу, культуровідповідного середовища розвитку особистості як сукупності оточуючих суб'єкта соціально значущих, ціннісних обставин (предметно-посторових, діяльнісно-поведінкових, подієво-інформаційних), що позитивно впливають на становлення досвіду соціальної взаємодії.

Процес формування соціальної компетентності спеціаліста спрямований на досягнення мети особистісного прийняття й присвоєння наукових знань, практичних умінь, засвоєння способів діяльності та особистісного перетворення, формування професійно значущих якостей, накопичення професійного досвіду.

Кожна людина, кожне покоління спирається на досвід попереднього, просуваючись уперед. Процес набування досвіду невід'ємний від засвоєння нею соціальних ролей. Така роль означає соціальну функцію конкретної особистості, певну модель її поведінки. Вона залежить від засвоєних та усвідомлених соціальних норм, очікувань, стосунків, сукупності взаємовідносин тощо. Кількість ролей, які виконує людина, залежить від тих соціальних груп і видів діяльності,

у яких вона бере участь. Але що більше соціальних ролей виконує вона, то більше набуває соціального досвіду. Через досвід формується ставлення до життя, праці, інших людей. Він також впливає на спрямованість особистості в соціальному просторі й часі.

Залежність формування соціальної компетентності особистості від сукупності умов, серед яких визначальним фактором є соціокультурне середовище, ініціює процеси професіоналізації, соціальної адаптації та особистісного самовизначення.

Організаційно-педагогічними умовами формування соціального досвіду майбутніх педагогів у навчальній діяльності, на думку О.Є. Куренкової, є такі, як:

- врахування взаємопов'язаних соціальних і професійних цінностей, що сприймаються та усвідомлюються особистістю;
- неперервність і наступність накопичення соціального досвіду, що супроводжується ускладненням цілей практико-соціальної активності студентів, посиленням суб'єктної позиції особистості в навчальній діяльності;
- наявність соціально-педагогічної практики як центральної ланки навчальної діяльності, орієнтованої на розвиток особистого соціального досвіду;
- супровід цілісного навчального процесу рефлексійною діяльністю у сфері розвитку соціального досвіду особистості [5, с. 4].

Указані умови щодо значення цінностей, практико-соціальної активності, суб'єктної позиції, рефлексії, організації практики, спрямованої на розвиток соціального досвіду, які визначено для педагогів, можуть бути враховані та апробовані в процесі професійної підготовки [5, с. 2].

З метою посилення суб'єктної позиції особистості в навчальній діяльності була здійснена розробка соціально-педагогічних ситуацій, яка спрямована на забезпечення реалізації позитивної взаємодії студентів, визнанні суб'єктивності іншої людини, її права на внутрішню інтерпретацію різноманітних подій, явищ оточуючого світу, своєї суб'єктивної точки зору, а також формуванні у студентів навичок самоконтролю поведінки й діяльності, вміння відстоювати свої цілі й інтереси.

Однією з педагогічних умов є неперервність і наступність накопичення соціального досвіду студентів педагогічного вищого навчального закладу через організацію роботи виробничої практики студентів, створення психолого-педагогічних клубів, навчальних тренінгів, круглих столів, рольових ігор тощо.

Перед проходженням виробничої практики обов'язковою, згідно з результатами дослідження Є.С. Муніца, є тренувальна форма роботи, що дає змогу студенту включитися у змодельовану практичну діяльність, апробувати свої соціальні вміння, напрацювати ті, яких не вистачає в процесі глибокого занурення студентів у модель майбутньої професійної діяльності, у ході навчання, яке пов'язане з організацією всієї життєдіяльності й соціальної взаємодії.

Виробнича практика дає змогу набути соціального досвіду та спрямована на вирішення таких завдань: формування й розвиток професійно значущих складних соціальних умінь і навичок взаємодії, гнучкості поведінки в ситуаціях соціально-культурної взаємодії; розвиток соціально значущих і професійно важливих якостей та їх інтеграція, що дає змогу швидко й адекватно адаптуватися в соціумі; оволодіння способами досягнення цілей у соціальній взаємодії; аналіз власного досвіду [7, с. 14–16].

На практичних заняттях розкриваються різновиди соціального досвіду: досвід соціальної адаптації, організаційної діяльності, досвід самоактуалізації,

комунікативний досвід, досвід професійної, суспільно значущої діяльності, досвід спілкування з “важкими людьми”, досвід урегулювання й профілактики конфлікту. Така робота сприяла забезпеченню інтеріоризації студентами отриманих та усвідомлених як соціально значущих знань, прояву соціальної компетентності в сумісній діяльності і взаємодії студентів. З метою формування соціального досвіду майбутніх спеціалістів розвивали досвід самостійної професійної діяльності в процесі виробничої практики, яка сприяла успішній адаптації студентів до умов життя в соціумі, що постійно змінюється.

У зв'язку зі складною структурою й змістовим багатством поняття “соціальна компетентність” саме соціально-психологічний тренінг як метод активного навчання, що включає різноманітні методичні прийоми (групова дискусія, ігрові методи, проєктивний малюнок, психогімнастичні вправи тощо), дає змогу вирішити широке коло завдань з формування соціального досвіду майбутніх фахівців. Розглянувши основні організаційно-педагогічні умови формування соціального досвіду як складової професійної компетентності майбутнього педагога, ми можемо зробити такі висновки.

Висновки. Майбутній педагог має оволодіти професійною компетентністю в різноманітних сферах діяльності, серед яких значною є соціальна, однак проблема формування соціального досвіду в умовах вищого навчального закладу розкрита недостатньо. Тому з метою посилення суб'єктної позиції особистості в навчальній діяльності нами було запропоновано такі організаційно-педагогічні умови формування соціального досвіду: розробка соціально-педагогічних ситуацій, яка спрямована на забезпечення реалізації позитивної взаємодії студентів; організація роботи виробничої практики, на практичних заняттях якої розкриваються різновиди соціального досвіду (досвід соціальної адаптації, організаційної діяльності, досвід самоактуалізації, комунікативний досвід, досвід професійної, суспільно значущої діяльності, досвід спілкування з “важкими людьми”, досвід урегулювання й профілактики конфлікту); створення психолого-педагогічних клубів, навчальних тренінгів, круглих столів, рольових ігор тощо.

Список використаної літератури

1. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 328 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. – 1440 с.
3. Егоров Д.А. Формирование социального опыта будущих педагогов в молодежных общественных объединениях : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Денис Александрович Егоров. – Оренбург, 2009. – 189 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка : підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
5. Куренкова О.Е. Формирование социального опыта студентов педвуза в учебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Ольга Евгеньевна Куренкова ; Вологод. гос. пед. ун-т. – Вологда, 2002. – 172 с.
6. Мудрик А.В. Социализация человека / А.В. Мудрик. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
7. Муниц Е.С. Формирование социальной компетентности специалистов по социальной работе в процессе обучения в вузе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец.

13.00.05 “Теория, методика и организация социально-культурной деятельности (по всем уровням образования)” / Евгений Семенович Муниц ; ГОУ ВПО “Российский государственный университет им. И. Канта”. – Москва, 2009. – 19 с.

8. Радул В.В. Соціально-педагогічна зрілість. Спеціальний курс : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.В. Радул. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2002. – 248 с.

9. Степанов О.М. Основы психологии і педагогіки : навчальний посібник / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с.

10. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

11. Ягупов В. Педагогіка : навч. посіб. / В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013.

Скирко Р.Л. Формирование социального опыта будущих педагогов в условиях высшего учебного заведения

В статье рассмотрены организационно-педагогические условия формирования социального опыта будущих педагогов в учебной деятельности.

Ключевые слова: *социальная компетентность, социальный опыт, формирование профессиональной компетентности.*

Skirko R. Forming of social experience of future teachers is in the conditions of higher educational establishment

In the article it is considered organizationally pedagogical terms of forming of social experience of future teachers in educational activity.

Key words: *social competence, social experience, professional competence preparation.*